

**„bontani kell,
ami felesleges”**

Lezsák Sándor: *Társai
elementek MEGVÁLTÓT
nézni*, Kairosz Kiadó,
2015.

Úgy tudom, Lezsák Sándor nem olvassa el a róla, verseiről, drámáiról, nyilatkozatairól megjelent írásokat. A saját könyveit sem böngészi ronggyá. Ami nyilván nem mindig sikerül neki, de az igazságot, a lényegét nem profanizálja. Maradjunk abban, hogy nem olvassa el a hozzá írt tirádákat, böleszködő kifogásokat, intelmekbe bújtatott dorongolásokat.

Ha nem, hát nem. Akkor jó.

Akkor kezdek messzebről, és nem is vele.

Volt idő, a hatvanas évek, amikor – Juhász és Nagy László verseinek világító, tűzforró lángjánál – láthatam meg, miféle tékozló országban élek, mégis rajongással tudtam olvasni Ladányi Mihály verseit. Nem is (csak) baloldalisága miatt, inkább a lélek vājvégein bányászok, majd onnan szénmarta arccal felbukkanó tekintetért. Aztán összeakadtam Gyurkovics Tibor költővel, volt szerencsém vele egy házban lakni, néha szobájában beszélgettünk, máskor meg a Városmajorban sétáltunk. Balog módon regéltem Neki a Ladányi-rajongásomról, Ő meg csak annyit dörögött vissza, hogy „ezek”, a balról jobbítani akaró költők: dugópuskások. Majd felerősödő hangon magyarázta: kilövik a játépkuskból a játékgolyót, de az sose ér célba, mert egy erős madzag mindig visszarántja, mindegyre visszatér az egyébként jó irányérzékkel bíró célba lődözőhöz.

Lezsák Sándor kispesti születésüként talán emlékszik efféle játékszerre, ám felnőtté igyekeve során soha nem használta ezt az ártalmatlan jószágot. Ha ő célzott, lövése talált. S azért talált, mert valódi fegyver volt a kezében: a minden irányba, minden irányból tájékozódni képes szellem hatalma. Egészen fiatalon tudta, nemcsak azt, hogy mit veszítettünk Trianonban, de azt is, hogy nemcsak Erdélyben élnek, írnak, dolgoznak magyarok. Táguló szellemi világegyetemében otthon érezhette magát az emigráció népes és európaias, nagyvilágian korszerű tábora Tollas Tibortól Borbándi Gyuláig. Évtizedekkel előttünk járt ebben, mindenről, mindenkiről tudott, akinek szívbéli köze volt e Honhoz, anyanyelvünk vigasztaló, őrző, szüleinktől látott, kétségeink közt is reménysugaras mosolyához.

Most, hogy a Kairosz Kiadó Bíró Zoltán szerkesztésében összegyűjtötte verseit – a kötet címe: *Társai elementek MEGVÁLTÓT nézni* –, sok embert zavarba hozott. Lezsák Sándort évtizedek óta ismerhetik, de egyetlen működő, szelídebben: működni képes politikusról, közéleti méltóságról sem tudok, aki ilyesforma telítettségű, érvényes könyvet volna képes felmutatni. (Gonoszabbul: elolvasni.) Sorsörző szinte minden sora, saját munkáját, életét mutatja fel múltját őrző játékosága és szigora, még a Szőrényi Leventével együtt szerzett „vers/dal/vers” szövegei is visszautalnak ihleteli önmagára.

E személyesség vállalás is, hitvallás is, hiszen – a már fölemlegetett Gyurkovics Tibor könyvcímét ideorozva – Isten nem szerencsejátékos. Ő a tudója, ismerője kedves-kedvetlen mindnyájunknak, ezért tudja és meri vállalni döntésének következményeit, azt, hogy kinek ad jóknak illő talantumot, erőt, képességet, emberi léptékű hatalmat. Lezsák Sándor bebizonyította, hogy élete minden perce ajándék, s egyben alkalom arra, hogy a jót tehesse. És ő tette is a dolgát, jól és méltósággal, ha kellett, okos ravasz-sággal legyintett a tetteire vigyorgó méltánytalanságokra.

Előbb néptanító volt, de később se lett nemzetki-
oktató. Eldalolta ugyan saját fájalmát és örömét is, de népe fájalmát és örömét a sajátjáévé téve hiteles maradhatott, ekként igazítva önmagára Petőfi Sándor zord parancsá lett intelmét a „szent fáról”, amelyet bizony sokaknak és sokszor kellene mostanság félretenni. Nem utal rá, de ott él benne József Attila költővé tevő gyötrelmes rezignációja is: „amikor verset ír az ember, nem írni volna jó”.

S hogy szögletesebbé legyen e kerek világ, költőként nem igazán volt képes befogadni őt a bélyegző és eligazításra kész kortársi irodalmi kánon. Versei sokfélék, vigalmas paródiává nem oldhatók, hiszen hol rövid rapszodiát, hol mai korunkban épphogy elviselhető himnuszokat ír. Szerelmes versei közt szemérmesebbeket aligha találni a kortársi magyar irodalomban. De van úgy, hogy csak mesél, vidoran említi föl, mit élt át ifjan az immár szemfényvesztően véglegesnek látszó román–magyar határon. Megfigyelték, besúgták, jelentettek róla számosan, nem érdekelte. Tette a dolgát, ereje hol az égtiszta patakok

zörgéséből áradt, hol meg a nagy folyamok – a Tisza – méltóságával hömpölygött.

Akinek ilyen sugallatai támadnak, s le is meri írnia *Körkapcsolás* című versében, hogy „a Jóisten / most engem néz // élő, / egyenes adásban, // felirat nélkül”, annak megadatott az a képesség, hogy akár az elmúlással, akár magával az Idővel is nyugodtan szembenézzen. Bevallhat mindent, mosolyoghat más-son, önmagán, miközben összeszorított szájjal végzi napi-éji munkáját, gyógyulásának reménysége alatt. Tudja, országépítés, házépítés idején, hogy „bontani kell, / ami felesleges, de maradjon, ami használható, // és félretesszük mindazt / ami majd valamire jó.” Válogatott kötetének címadó verse hosszú elemzést érdemelne, e nagy vers egyetlen versszakát idézem ide: „Ilyen vala életem is / mindig a maradék lettem, / elmém végső reménye, / hogy üdvözültek Betlehemenben.”

Sokunk, legtöbbünk elméjének reménye ma a pénzhez, a pályához, a vakszerencse csupasz, az ábrándokat bármikor lerúgni kész lábához csimpaszkodik, de az olyan személy sem kevés, akinek elméjét a bosszúállás, a leszámolás reménye alakítja át. Mind kevesebb, de még mindig reményt adó olyan elme van, aki másoknak remél üdvözülést. Üdvözülés? Idáig hallom: a „legszebb a tél, / annak, ki tűzhelyet, családot / már végképp másoknak remél” (József Attila).

Szerepversei közül a legtisztábban szólók azok, amelyekben régi nénik, bácsik osztják meg velünk életük el nem ért óhajait. A mondhatóságért, a leírhatóságért meg kellett tanulni a költőnek azt a magyar nyelvet – csángókét, székelykét, felhoniakét –, amelyet itt, az öregasszonnyá töppedt Anyaországban már csak kevesen értenek. Pedig a valódi költőktől tudhatnánk: aki nyelvet őriz, az éljen akárhol, hazát őriz. Ám a nyelv kényes jószág, s a magyar különösen az, elárul rólunk mindent, ítéletet tesz rajtunk, sem palástot, sem darócruhát nem ölt csupasz testünkre, nyelvünkben vagyunk azok, amik. Sokfélék. Régiek, újak, hívők és hittelenek, jóra hajlók és buba szomrodottak, de bármifélék is, legalább: önazonosak.

Egyetlen munkanapját sem irigylem azoknak, akik Lezsák Sándor emberi-költői-politikusi pályáját megpróbálják utódaikra átörökíteni. Tevékenységének, életének helyszínei, családjában és közvetlen környezetében elfoglalt helye és szolgálata szinte követhetetlen. Információözön zúdul majd rájuk, de hogy csekély segítséget adjak nekik, ajánlom szíves figyél-

mükbe a Kairosz Kiadó beszélgető és beszélgető könyvecskéjét: alig néhány éve jelent meg, és Spangel Péter empátiáját, szorgalmát dicséri. Egyelőre itt lelhetők fel azok a tényadatok, amelyekből Lezsák Sándor „hittérítő” munkássága újra bemutatható (lenne). Túlzóan és egyszerűsítve még az is kiderülhet, hogy korunk Zrínyi Miklósaként egyszerre volt költő, politikus és hadvezér, de Tiborc panaszának őrizője is. Ha túlzásainktól eltekintünk, és tényleg Lezsák Sándorhoz közelítünk, akkor beláthatjuk: olyan emberről van szó, akivé akár magunk is lehetünk volna, ha egyfolytában ellentmondunk az incselkedő gonosznak, a kellemedő kísértéseknek, miközben azokról sem feledkezünk meg, akiket a jóra törekvés hiábavalósága miatt érzett, végletessé növesztett keserűség tett tehetetlenné, azokról, akiket ledöntött hol a bánat, hol meg a hevítő ital.

Lezsák Sándor életgyakorlata során a Vörösmartytól ismert „de mégse”, illetve „és mégis” ellentétpárból végképp az utóbbit vállalta. De közben ismerőinek, barátainak még mindig hiányzik a sok-sok megírt, de félbe-szerbe maradt és a még számos megíratlan dráma, magyarabb szóval: színjáték. A *Nyolcvan vödör levegő* (Bucz Hunor amatőr társulata adta elő) bemutatója után színházak sorának kellett volna Lezsák Sándorért kapkodnia, követelvé az új és még újabb darabokat. Nem tették, legalábbis nem tudok róla. Nemeskürty Istvántól és Szörényi Leventétől kapott ugyan egy szép esélyt, élt is vele, de mintha pusztába üvöltöttek volna a hangfalak, az *Atilla* nem túl sűrűn adatott újra elő. Lezsák Sándor kibontatlan tehetsége a dráma, az ütközések irodalommal emelő fürgetege és megvilágító villámcsapása, de ezt mintha (eddig) elvette volna tőle az élet, a munka, a politikusi lét, no, meg a kánonalkotók legendás méretűvé növelt cinizmusa. Neki talán nem fáj (már) ez, holott talán ebben a műnemben alkothatta volna még teljesebbé önmagát, szerezhette volna meg azt a „dicsőségadagot”, amelyet csak a nyilvánosság tapsa adhat a szépség koldusainak. Ámbár ki lát bele egy költő íróasztalának fiókjába? Tudjuk, elmúltak azok az idők.

Kispesten, „szülőfalunkból” jelentem, június elsején tizenegy órakor eredményes próbariasztás volt, sikerrel bömbölt fel a sziréna, ami siker a karbantartóknak, a működtetőknak. Csak a kontár, öntevékeny jövőjóslóknak okoz profán rémületet. Nincs bennem hajlam a rémüldözgetésre, de ha Lezsák Sándor valóban nem olvassa a róla szóló „jegyzéseket”, szemérmességem határait messze kitolva,

egyenesen „a világ legszebb munkahelyére” küldöm saját soraim, amelyek ugyan még az aczéli években „születtek”, de olykor ma is – felelőtlenül? – fel-felötlenek bennem:

„Mert minden a munka, a karcsú, szép fegyelem. / Furcsa kegyelem: / minden megépül itt, de semmi sem terem.”

Apáti Miklós

„Kisajátító olvasatok ellen”

Boka László:
Egyszólamú kánon.
Tanulmányok és kritikák,
Gondolat Kiadó,
Budapest, 2012.

Vannak-e örök, minden korokon túlmutató értékek, vagy csak korok vannak, amelyek más-más értéket találnak ugyanegy szövegben? Bebizonyosodott, hogy az új olvasógenerációk számára a korabeli olvasat, élmény, „katarzis” továbbadhatatlan, hasznosíthatatlan, elveszett. Ezt az a köztes generáció tudhatja a legpontosabban, amelyiknek a tagjai a hetvenes-nyolcvanas évek irodalmi produktumait azok megjelenése idején olvasták még – s érzékelik már, hogy kedves szerzőik neve ma üresen kong az éjben, a politikai fordulat után felnőtt generáció tagjai még csak nem is hallottak róluk. Aki számon tartja, hogy mára mi minden esett ki a köztudatból az 1989 előtti másfél évtizedből – s hogy mi nem kanonizálódott már akkor sem, változatos, de jórészt éppen esztétikumon kívüli okokból (például azért, mert az úgynevezett irodalmi életet össze szokás keverni magával az irodalommal) –, csak méltányolhatja azokat a kezdeményezéseket, amelyek az újraolvasásra biztatnak vagy készítetnek, esetleg más szempontok alapján, mint amelyek nekünk voltak fontosak egykor. Az irodalomtörténeti polémia résztvevői rendszerint egymást okolják a hibás szelektációs módszerek bevezetéséért és népszerűsítéséért – bár nyilván az olvasókon múlik minden. Más helyett olvasni nem lehet – bár az igaz, hogy bizonyos történelmi periódusokban az irodalompolitikának ezt sikerült elhítennie magával, átmenetileg a tömegekkel is.

Írtak már, s bizonyára írnak is még az *Egyszólamú kánon?*-ről azzal a szakterminológiával, amelyen maga a könyv is szól; számomra, aki egy másik szakmához tartozom, fontosabb, hogy Boka tézisei nem

pusztán az irodalomelméleti szakembereknek címeztettek. Ez akkor is igaz, ha például a transzszilvanizmusról szóló s a maga nemében alapos és gazdagon dokumentált tanulmánya szűken értelmezi a terminust, amennyiben csak a tárgykör irodalomtörténeti-közírástörténeti vonatkozásait vizsgálja, noha tudjuk már (például K. Lengyel Zsolt kutatásaiból), hogy az egésznek megvolt a maga politikai, sőt pártpolitikai vetülete – ráadásul eredete is a politikumba nyúlik vissza. A tanulmány- és kritikagyűjteményben a hagyományértelmezés lehetséges pontossága, szakszerűsége, sőt, a hagyományközvetítés esélye a tét.

Boka László könyvét olvasva még a kánonkutatók olvasóborzasztó mechanizmusairól is kiderül, hogy nem pusztán a hagyomány elporlasztása érdekében találták ki őket – ahogy sokan gondolják. Az irodalomtudósnak az irodalmi – illetve a kulturális – kánon szerteágazó és szembeeszlő irányzatainak angolszász szakirodalmával kapcsolatos stúdiuimai – lásd a kötet első két tanulmányát (*Párhuzamos kánonelvek, Irodalmiság és kulturalitás*) éppen a romániai, illetve erdélyi magyar irodalom regionális értékeinek újra-fölfedezéséhez adtak támpontokat. S a kánonba besorolt erdélyi produktumokkal kapcsolatos kételyei – vagy csak termékeny kérdései, hiszen több helyütt kiderül, hogy ő is fontosabbnak tartja a jó kérdést a rossz válasznál – adott esetben az irodalomtörténeti értékelésben való rendteremtést szolgálhatják. Boka elméleti szinten a szépirodalom öntörvényűségében hisz, leginkább a „tisza esztétikumhoz” ragaszkodik, tehát a csak „képviselési” értékeknek pusztán az időleges szerepét ismeri el, másrészt viszont az 1970-es, 1980-as évek teljesítményei kapcsán tökéletesen tisztában van az „ellenállás” irodalmának akkori jelentőségével, korabeli üzenetértékével, és érzelmileg nem kíván, nem is

